

Akce „Prostějov“

Odstranění sochy T. G. Masaryka v Prostějově v dubnu 1953

MILAN BÁRTA

V moravském městě Prostějov proběhla v dubnu roku 1953 celodenní protikomunistická demonstrace. Jejím katalyzátorem se stalo odstranění sochy prvního československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. Přestože tato akce zůstala izolovaná a téměř neznámá, tvoří součást protikomunistického odporu v Československu.¹

V pátek 10. dubna 1953 hodinu po půlnoci nastoupily do okolí prostějovského náměstí dvě desítky mužů, kteří nenápadně prověřovali situaci ve středu města.² Ve dvě hodiny zhaslo v centru elektrické osvětlení, a snad je dokonce zahalila i umělá mlha, následně k soše prvního československého prezidenta, po němž bylo náměstí pojmenováno, přijelo vojenské vyprošťovací auto s jeřábem, sochu během deseti minut strhlo a naložilo na nákladní vůz, které ji odvezlo.

Tato akce měla hluboké příčiny. Prostějov, město s dlouholetou tradicí textilní výroby, které mělo v té době zhruba 39 000 obyvatel, byl baštou sociální demokracie s hluboce zako-

řeněnými hodnotami masarykovské první republiky, které komunistická ideologie odmítala. Rada městského národního výboru (MNV) v Prostějově se v listopadu 1952 usnesla na přejmenování hlavního náměstí z Masarykova na Gottwaldovo nebo Stalinovo a na odstranění sochy prvního čs. prezidenta.³

Realizace tohoto plánu byla odložena po zásahu místního a okresního výboru Komunistické strany Československa (MV a OV KSČ), jejichž činníky k tomu ovšem nevedla ani úcta k T. G. Masarykovi, ani lidumilnost, z toho je opravdu nešlo podezírat. Šlo o to, že byli politicky „uvědomlejší“ a v duchu stranické poslušnos-

ti vznesli dotaz na krajský výbor (KV) KSČ v Olomouci. Pracovníci tamního agitačně propagačního oddělení jim vysvětlili, že by nebylo „politicky vhodné“, aby náměstí bylo přejmenováno na Gottwaldovo, a upozornili je, že z vedení strany byla avizována protimasarykovská politická kampaň, která měla roli T. G. Masaryka nejprve náležitě politicky „vyjasnit“ a připravit tak vhodné podmínky pro nenásilné odstranění symbolu předválečné republiky.⁴ Rozhodnutí MNV se mezitím rozneslo mezi občany města a vyvolalo vlnu nesouhlasu.

S tím se ovšem nemínili smířit radikální komunističtí funkcionáři z některých závodů (pracovníci Agro-

1 K tématu více např. MIKEŠOVÁ, Kristina: *Demonstrace proti odstranění sochy T. G. Masaryka v Prostějově a další projevy protikomunistického odboje ve městě* (Magisterská diplomová práce). Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2003; TABERY, Karel (ed.): *Pomník T. G. Masaryka v Prostějově. Vztah TGM k Prostějovu a k sokolstvu, soutěž a osudy původního pomníku. Sborník k 10. výročí položení základního kamene*. Sokolská župa prostějovská, Prostějov 2006; TRAPL, Miloš: *Osudy sochy*. Městský úřad Prostějov, Prostějov 1999; týž: *Prostějovský „černý pátek“ 10. dubna 1953*. Městský úřad Prostějov – Kulturní klub Duha, Prostějov 1998. Ze souborných prací události zmiňuje např. PERNES, Jiří: *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2008, s. 81.

2 Hlídku Veřejné bezpečnosti odvolali z náměstí s tím, že zde budou zajišťovat tajnou akci a že hlídka má prozkoumat místo na jiném konci města, kde se prý shromažďují podezřelá auta. *Archiv bezpečnostních složek* (dále jen ABS), fond (dále jen f.) Velitelství Státní bezpečnosti (dále jen 310), signatura (dále jen sign.) 310-70-11, Zpráva o průběhu událostí při odstranění sochy T. G. M. v Prostějově, návrhy na potrestání příslušníků z OO-StB Prostějov, předložení, 22. 4. 1953.

3 Masarykovo jméno neslo náměstí od 23. 10. 1928, do té doby se jmenovalo Wilsonovo. V letech 1940–1945 bylo označováno jako Hlavní náměstí (Ring-Platz), Masarykovým se znovu stalo 27. 7. 1945. Dne 29. 4. 1953 přejmenováno na náměstí 9. května. KARNÝ, Léon: *Historie prostějovských ulic*. Státní okresní archiv – Městská knihovna Prostějov, Prostějov 2007, s. 37–38.

4 Zpověď. Záběry z besedy redakce s Vilémem Pobudou o událostech kolem odstranění sochy T. G. Masaryka. *Stráž lidu*, 27. 3. 1968. Vilém Pobuda byl v roce 1953 předseda MNV.

Plány na postavení pomníku T. G. Masarykovi v Prostějově vznikly již v roce 1921 při příležitosti jeho návštěvy. Základní kámen byl položen 28. října 1928. Hospodářská krize ve 30. letech a nová úprava náměstí stavbu odsunuly. Starý návrh už posléze nevhovoval, a tak byla vypsána nová soutěž, z níž vyšel vítězně návrh akademického sochaře Otakara Španiela. Další oddálení stavby pomníku přinesla nacistická okupace, socha samotná ji však přečkala ukrytá v zemi. Jednalo se o 450 centimetrů vysokou bronzovou sochu na podstavci, který navrhl architekt František Gahura. Po osvobození byla z úkrytu vyzvednuta a 27. října 1946 slavnostně odhalena.

■ Více ke genezi sochy viz např. TABERY, Karel (ed.): *Pomník T. G. Masaryka v Prostějově*, s. 18–23; TRAPL, Miloš: *Osudy sochy*, s. 6–7.

stroje si již připravili traktor, s jehož pomocí chtěli sochu strhnout) a především důstojníci místní vojenské posádky (ti si prý dali závazek, že do 11. dubna již nesmí socha stát).⁵ Volání po odstranění sochy hlasitě znělo hlavně počátkem března, v době tržny za Klementa Gottwalda a Josifa Vissarionoviče Stalina, která se kryla s výročím narozením T. G. Masaryka, kdy lidé u sochy zapalovali svíčky a přinášeli květiny, což mnozí skalní komunisté považovali za provokaci, a Státní bezpečnost (StB) dokonce zahájila šetření těchto událostí.⁶

Jak již bylo řečeno, nejradikálněji se projevovali vojáci, zejména političtí pracovníci a příslušníci Vojenské kontrarozvědky. Náčelník politického oddělení prostějovského vojenského leteckého učiliště štábní kapitán Pavel Bernát svolal na 7. dubna tajnou schůzku, na kterou se dostavili zástupce náčelníka oddělení Vojenské kontrarozvědky (OVKR) kapitán letecká Slavomil Sobotka a zástupce náčelníka okresního oddělení Státní bezpečnosti (OO-StB) vrchní strážmistr Josef Děrda, druhé schůzky o den později se účastnil ještě náčel-

Takto vypadala socha T. G. Masaryka do roku 1953

Foto: Václav Ševčík

ník OO-StB podporučík Vít Štopl a další vojáci a příslušníci StB. Zúčastnění se shodli, že sochu je nutné odstranit co nejdříve, a připravili i seznam osob vhodných pro tuto akci. Podílet se na ní měli všichni příslušníci OO-StB, OVKR leteckého učiliště,

politického oddělení leteckého učiliště, okresní vojenský velitel štábní kapitán Kubík a z civilistů pouze František Ján, předseda okresního národního výboru (ONV) v Prostějově. Příslušníci Státní bezpečnosti nedoporučili informovat o chystané

5 Ten den totiž čekali návštěvu „soudruhů“ ze Slovenska, kteří jim již v roce 1952 vytýkali, že na náměstí stojí symbol první republiky. Rozhodli se proto, že sochu strhnou ještě před jejich příjezdem. *Státní okresní archiv* (dále jen SOKA) *Prostějov*, f. KSČ – okresní výbor Prostějov, inventurní číslo (dále jen inv. č.) 168, Zpráva o šetření příčin demonstrace v Prostějově, nedatováno.

6 TABERY, Karel (ed.): *Pomník T. G. Masaryka v Prostějově*, s. 25.

akci Veřejnou bezpečnost (VB).⁷ Odvahu k činu jim zřejmě dodal příklad Olomouce.

Občané se obávali, že komunisté přikročí k odstranění pomníku. Dovědčuje to např. anonymní dopis adresovaný závodní radě Hanáckých železáren, v němž pisatel žádal o zásah, protože komunisté prý chtějí sochu strhnout,⁸ nebo situace v dívčí Kolárově škole, kde žáčky odmítly podepsat přihlášku na rekreaci s tím, že jim to zakázaly maminky, protože podpisů má být zneužito jako hlasů volajících po odstranění Masarykovy sochy. Nikdy se nepodařilo zjistit, zda šlo o pouhé domněnky, nebo zda někdo vynesl konkrétní informace o plánu na její stržení.

Jak již bylo uvedeno, skupinka spiklenců nakonec strhla sochu krátce po půlnoci 10. dubna 1953. Nákladním

vozem ji převezli na vojenskou střelnici v Žárovicích, kde byla pod pásy jeřábu rozdracena a zakopána do připravené jámy. Po čase ji vykopali a odvezli k roztavení do blanenských závodů ČKD.⁹ Účastníci akce se asi v pět hodin ráno 10. dubna rozešli naplnění uspokojením z dobře vykonané práce.

Organizátoři akce zřejmě předpokládali, že veřejnost přijme odstranění sochy bez větších emocí, velice se však mýlili. Situaci na místě teď již bývalého pomníku v sobotu ráno prakticky nesledovali a věnovali se denní rutinní činnosti. Dění monitorovali pouze neinformovaní příslušníci VB, i oni však reakci občanů silně podcenili a zaměřili se na hledání pachatelů krádeže sochy.¹⁰ Velitel StB V. Štopl se pokrytecky tvářil, že o ničem neví, a předstíral překvapení.¹¹

U prázdného podstavce se od rána začaly shlukovat skupinky lidí (především žen a mládeže), kteří na něj kladli květiny, plakali a žádali potrestání viníků. Po skončení ranní směny v továrnách počet lidí rapidně vzrostl a začala se ozývat hesla namířená proti komunistům, místnímu národnímu výboru (lidmi označovanému za „radnici“¹² a armádě, jimž bylo odstranění sochy dáváno za vinu. Teprve kolem třetí odpoledne uvedl okresní výbor KSČ do pohotovosti tzv. rychlý oddíl Lidových milicí (LM), z něhož vytvořil dvě skupiny po 30–40 lidech, které – v civilním oblečení – vyslal bez bližších instrukcí jako agitátory do davu. Zbytek milicionářů (kterých bylo na Prostějovsku na šest stovek) však svolán nebyl.¹³

O MASARYKOVÉ
A BENEŠOVÉ
KONTRAREVOLUČNÍ
PROTISOVĚTSKÉ
POLITICE

DOKUMENTY
O PROTILIDOVÉ
A PROTINÁRODNÍ
POLITICE
T. G. MASARYKA

Počátkem 50. let 20. století vyvrcholila ideologická a politická kampaň odmítající myšlenkový odkaz prezidenta Masaryka, která v letech 1952–1953 vyústila v naprosté popření jeho díla i osobnosti. Tehdy se také objevil hanlivý pojem „masarykismus“. V roce 1953 přišlo nakladatelství Orbis s edicí údajně nově objevených (ve skutečnosti falzifikovaných) materiálů Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka, vyšla nenávidná brožura historika Jana Pachty Pravda o T. G. Masarykovi, kniha Václava Krále O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice, řada článků v denním tisku atd. Součástí této kampaně bylo odstraňování Masarykových pomníků, obrazů, bust, přejmenování ulic a náměstí po něm pojmenovaných i zařazování jeho spisů mezi zakázanou literaturu.

■ Více viz KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol.: Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967, sv. I (A–O). Academia, Praha 2011, s. 532–534.

V noci z 27. na 28. března 1953, krátce po půlnoci, byla výbušninou odstřelena socha T. G. Masaryka v Olomouci, jejímž autorem byl akademický sochař Vincenc Makovský. K činu se nikdo neznal, StB šetřením zjistila, že ho provedli příslušníci VKR z olomoucké posádky. Vojákům totiž vadilo, že socha stojí mezi budovami posádkového velitelství a krajské správy StB, a navrhli, aby byla nahrazena atrapou tanku. Po dohodě s místními stranickými orgány měli původně připravit konkrétní návrh na odstranění sochy, zatímco komunisté budou plánovat protimasarykovskou kampaň. Radikální důstojníci ale provedli odstřel ihned. Zakrátko socha prvního čs. prezidenta zmizela i z Brodku u Přerova a z Uničova. Bezprostředně po odstranění sochy v Prostějově následovalo stržení soch v Čelčicích u Kojetína a v Kozlovicích u Přerova. Tyto akce však nevyvolaly větší rozruch.

7 ABS, f. 310, sign. 310-70-11, Zpráva o srocní reakčních živlů v Prostějově dne 10. dubna 1953, 21. 4. 1953.

8 Po únoru 1948 bylo do Hanáckých železáren zařazeno mnoho bývalých živnostníků a úředníků nuceně převedených do výroby.

9 SOKA Prostějov, f. KSČ – okresní výbor Prostějov, inv. č. 168, Zpráva o šetření příčin demonstrace v Prostějově, nedatováno.

10 ABS, f. Okresní správa SNB Prostějov (dále jen N 10), inventární jednotka (dále jen inv. j.) 132, Deník vyšetřování 1952–1953.

11 Tamtéž, f. Hlavní správa VB – Vnitřní odbor Hlavní správy VB (dále jen H 1-4), inv. j. 178, Odstranění sochy T. G. Masaryka v Prostějově – demonstrace a srocní občanů – zpráva, 11. 4. 1953; SOKA Prostějov, f. KSČ – okresní výbor Prostějov, inv. č. 168, Zápis o výpovědi se s ppor. Štoplem Vitem, 10. 4. 1953.

12 Ve stejné budově sídlilo i okresní oddělení Veřejné bezpečnosti (OO-VB).

13 Národní archiv (dále jen NA), f. Politický sekretariát ÚV KSČ (dále jen 02/5), svazek (dále jen sv.) 56, archivní jednotka (dále jen a. j.) 151, bod 23, Zpráva o odstranění pomníku T. G. Masaryka v Prostějově, 14. 4. 1953.

Agitátoři se pokoušeli uklidnit situaci a neaktivnější účastníky protestů vyvádět z davu a předávat je policii, ale byli napadáni slovně i fyzicky. Jejich přítomnost situaci jen zhoršila. Docházelo k šarvátkám, které začaly přerušovat slovní rámec. Lidé kritizující Masaryka byli označováni za stoupence nebo přímo aktéry odstranění sochy. Někteří začali naopak kritizovat situaci v republice (nedostatky v zásobování, bytovou otázku atd.) a zazněla hesla jako *Dejte nám Pobudu*¹⁴, *dostane na hubu, Dejte nám Masaryka* apod.

Okresní výbor KSČ se nadále omezil na neúspěšné vysílání agitátorů do davu. Ti nakonec většinou rezignovali, pouze sklesle postávali opodál a sledovali situaci. Některým z nich nezbylo než se (otázkou zůstává, do jaké míry nedobrovolně) připojit k davu a skandovat spolu s ním. Dva důstojníci Československé armády (ČSA), kteří lidem vykládali, že stržení sochy je *spravedlivým aktem pracujícího lidu*, byli napadeni a přišli o nárameníky. Napaden měl být i ideový původce svržení sochy, náčelník politického oddělení prostějovského vojenského leteckého učiliště štábní kapitán P. Bernát.

Situace začala být vážná. Do města dorazili krajší náčelníci Státní i Veřejné bezpečnosti, kteří převzali vedení, a již kolem páté hodiny vydal krajský náčelník StB kapitán Bedřich Radoň pokyn, aby z Olomouce přijely posily.¹⁵ Předstírání, že se nic nestalo,

se příslušníkům StB v Prostějově nevyplatilo. Rozhněvaný Radoň napsal, že *se zahrabali do vyřizování akt* a že *je musel doslovně vyhnat na ulice, když již to kolem radnice vřelo*.¹⁶ Někteří se později hájili tím, že v té době městem utajeně projížděl prezident Antonín Zápotocký z léčebného pobytu v lázních Teplice nad Bečvou a oni hlídkovali podél cesty.¹⁷

Kolem sedmé hodiny dav narostl zhruba na dva tisíce lidí, kteří zpívali státní hymnu, písně *Teče voda, teče, Ach, synku, synku* a další lidové písničky spojené s osobou prezidenta Osvooboditele. Lidé se prý cítili ohromně svobodně a připadalo jim, že v tu chvíli mohou všechno.¹⁸ V té době pronikl dav do budovy blízke radnice a zatlačil aparátčíky do prvního patra. Těm okresní výbor KSČ vyslal na pomoc třicet milicionářů, kteří měli jednotlivě proniknout do budovy, tam se soustředit a spolu s příslušníky VB a StB v civilu zasáhnout. Podařilo se jim dav vytlačit ven a zabarikádovat vrata. Několik lidí bylo zadrženo, museli předložit průkazy totožnosti a poté byli většinou propuštěni.

Radikální skupiny však před devátou večer začaly kameny a klacky vytloukat okna a znovu se dobývaly do radnice, vyzbrojeny kládami a železnými traverzami z nedalekého staveniště, lavičkou z parku, jedna žena si dokonce přinesla sekeru.¹⁹ Stále nebyl dán pokyn k zásahu bezpečnostních složek,²⁰ které se omezily na pozorování

VÍT ŠTOPL (nar. 1923), syn dělníka, původním povoláním soustružník kovů. Po válce absolvoval základní vojenskou službu, 1. 6. 1945 vstoupil do KSČ. V dubnu 1949 nastoupil na MV, prošel základní školou SNB a poté začal sloužit na krajském velitelství Státní bezpečnosti (KV-StB) Olomouc. V srpnu 1949 byl přeložen na OO-StB Prostějov, od února 1951 byl zástupcem velitele, od července 1952 náčelníkem OO-StB, v červnu 1953 přeložen jako řadový příslušník na OO-StB Jeseník, kde se v dubnu 1954 ujal postu náčelníka. Poté krátce působil jako náčelník různých OO-MV, odkud byl převelen ke správě StB Ostrava, kde sloužil v různých vedoucích funkcích. V prosinci 1979 odešel do důchodu.

JOSEF DĚRDA (nar. 1922) syn tesaře, původním povoláním kovář. Po válce absolvoval základní vojenskou službu, 30. 6. 1945 vstoupil do KSČ. V dubnu 1949 nastoupil k MV, prošel základní školou SNB a poté nastoupil na KV-StB Olomouc. V srpnu 1949 přeložen na OO-StB Prostějov, od července 1952 zástupce náčelníka, od června 1953 přeložen jako řadový příslušník na OO-StB Hranice. V září 1953 se vrátil na KS-StB Olomouc, kde od ledna 1954 působil v různých vedoucích funkcích. V červenci 1977 odešel do důchodu.

Foto: ABS (2x)

14 Vilém Pobuda ovšem v době vrcholících nepokojů na radnici nebyl - vstup do budovy mu prý zakázal náčelník KS-VB kapitán Stanislav Švehlák.

15 *SOka Prostějov*, f. KSČ - okresní výbor Prostějov, inv. č. 168, Zápis o výpovědi se s ppor. Štoplem Vítem, 10. 4. 1953.

16 NA, f. 02/5, sv. 56, a. j. 151, bod 23, Zpráva o odstranění pomníku T. G. Masaryka v Prostějově, 14. 4. 1953.

17 Krajský náčelník StB B. Radoň cestou pro prezidentův doprovod zaznamenal, že okolo radnice v Prostějově postávají hloučky občanů. Nejprve si prý myslel, že chtějí pouze pozdravit prezidenta, teprve na zpáteční cestě si všiml, že zmizela Masarykova socha. ABS, f. 310, sign. 310-70-11, Zpráva o průběhu událostí při odstranění sochy T. G. M. v Prostějově, návrhy na potrestání příslušníků z OO-StB Prostějov, předložení, 22. 4. 1953.

18 TABERY, Karel (ed.): *Pomník T. G. Masaryka v Prostějově*, s. 28.

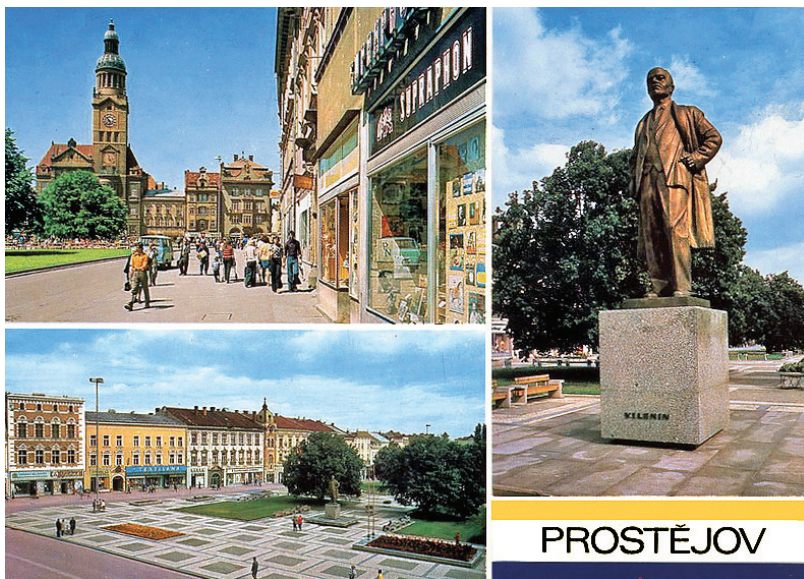
19 Radikalizaci přinesla fáma, že na radnici jsou zadržovány a bity děti, které se tam dostaly při prvním obsazení budovy.

20 Kapitán Radoň prý již vpoledne požádal Hlavní správu StB o povolení nasadit Sbor

K (sic) odstranění sochy TGM jsem se zúčastnil proto, že jsem znal odpor funkcionářů k této soše a členů strany. Dále proto, že ve svém nitru jsem Masaryka nenáviděl a byl jsem plně vyrovnán [s] tím, že tato socha na náměstí již nepatří. Tento dojem se ve mě povzbudil při smutečních tryznách s. Stalina kdy náš pracující lid měl smutek a Prostějovská reakce mu u nohou rožihala svíčky. Další odpor proti této soše jsem měl v době úmrtí s. Kl. Gottwalda kdy všechen pracující lid se zúčastnil smuteční tryzny v Prostějově na náměstí. Na této tryzně bylo slyšet ponejvíc hlasů že tato socha se nesrovnává s tryznou, která se konala k úmrtí s. Gottwalda. K odstranění této sochy jsem se zúčastnil v tom nejlepším úminku, že odstranění [m] této sochy pomohu straně i když jsem nedomyslel celou věc do hloubky, tím, že občanstvo z Prostějovska není s otázkou Masaryka ještě doposud vyrovnáno.

■ SOKA Prostějov, f. KSČ – OV Prostějov, inv. č. 168, Zápis o výpovědi vrch. stržm. SNB Děrda Josef, zástupce náčelníka OO-StB v Prostějově, 11. 4. 1953.

Prostějovská radnice, před kterou došlo 10. dubna 1953 k protikomunistické demonstraci. Socha V. I. Lenina náměstí vévodila v letech 1977–1989. Foto: archiv autora

situace nebo pasivní obranu. Demonstranti tak záhy znovu obsadili přízemí radnice. Přitom bylo zničeno několik vývěsek a lamp a zneuctěn obraz s. Gottwalda. Lidé hlasitě volali *Pověste Pobudu, zabte Pobudu, Hrutí se nám republika, chceme zpátky Masaryka, Masaryka máme rádi, Tonda²¹ nám ho nenahradí, Vraťte nám Masaryka!, Chceme Masaryka!, Nedáme si diktovati, koho máme milovati, Zlatá republika Benešova* apod.

Funkcionáři MNV však mezitím z radnice odešli zadním vchodem, strážným uniformovaným příslušníkem SNB. Milicionáři a příslušníci bezpečnosti v civilu však lidem zabránili obsadit místní rozhlas, který začal opakovaně vysílat úřední výzvy, aby se občané rozešli a upustili od *páchání protistátních činů, kterých se dopouštějí účastí na akci organizované reakčními živly*. Zranění přitom byli dva policisté, dav prý bránil sanitce, aby

je odvezla, když jí rozřezal pneumatiky.²²

Policisté sice aktivně nezakročili proti shromážděným lidem, bránili však v příchodu posil demonstrantům z řad okolních zvědavců a dělníků vracejících se z odpoledních směn na závodech. Tak se podařilo zabránit rozšíření nepokojů. Současně probíhalo zatýkání neaktivnějších demonstrantů, které policistům označovali či přímo pomáhali vyvádět z davu členové Lidových milic nebo straničtí aktivisté.

Panovaly obavy, že by se do protestů mohli zapojit dělníci z okolních závodů. Byla proto povolána velká část komunistů ze závodů, aby se zapojili do agitace mezi lidmi srocenými před radnicí, z popudu okresního výboru Komunistické strany Československa byly v podnicích svolávány závodní schůze. Podařilo se tak dosáhnout toho, že se dělníci z končící směny až

na výjimky k protestům nepřipojili (těm několika odvážným v tom často úspěšně zabránili příslušníci SNB a milicionáři sledující radikální dav). Spojky pokoušející se navázat spojení mezi davem a továrními dělníky byly cestou pozatýkány. Pouze v Hanáckých železárnách byl projev ředitele vyzývajícího ke klidu hlasitě přerušován pískáním a výkřiky. OV KSČ nechal pro jistotu přistavit k podnikům autobusy, které dělníky odcházející z odpolední směny odvážely na okraj města, kde byli znovu vyzýváni, aby se nezapojovali do protestů.

V noci protesty rychle odezněly. Napomohla tomu únava a zadrželi části neaktivnějších demonstrantů. V půl jedenácté byl vydán pokyn k nasazení rychlého oddílu Lidových milic z Olomouce, který se již jen podílel na likvidaci posledních ohnisek nepokojů. Zbytek demonstrantů byl obklíčen, sehnán do kruhu a zadrženi byli

národní bezpečnosti (SNB), Lidové milice nebo demonstranty rozehnat vodou z hasičských vozů. Nebylo mu to povoleno, naopak dostal doporučení, aby použil přesvědčovací prostředky. ABS, f. 310, sign. 310-70-11, Zpráva o průběhu událostí při odstranění sochy T. G. M. v Prostějově, návrhy na potrestání příslušníků z OO-StB Prostějov, předložení, 22. 4. 1953.

21 V jiné variantě *Gottwald nám ho nenahradí*.

22 ABS, f. 310, sign. 310-70-11, Zpráva o srocení reakčních živlů v Prostějově dne 10. dubna 1953, 21. 4. 1953.

PROHLÁŠENÍ

Okresní a místní výbor Komunistické strany Československa v Prostějově s odporem a opovržením odsuzují události věčejšího dne a činí k těmto následující prohlášení.

Stranickým šetřením bylo zjištěno:

Některé nezodpovědné osoby, mezi nimi i významní funkcionáři strany a státního aparátu dopustili se hrubého porušení státní a stranické disciplíny a proti vůli a bez vědomí okresního a místního výboru KSČ odstranili nedůstojným způsobem pomník T. G. Masaryka.

Okresnímu a místnímu výboru KSČ v Prostějově, je jasná protilidová a protinárodní úloha T. G. Masaryka z doby jeho řízení první republiky, jak ji v plné šíři odhalily v minulých dnech zveřejněné „Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka“.

Okresní a místní výbor KSČ v Prostějově odmítá a odsuzuje způsob jednání těch činitelů, kteří svým levičáckým, straně a republice nepřátelským jednáním dali příležitost reakčním, naší lidově demokratické republice nepřátelským živlům k otevřenému vystoupení a zneužili řady mladých lidí a občanů, jimž úloha T. G. Masaryka nebyla dosud jasná.

Na základě toho se okresní a místní výbor KSČ v Prostějově usnesl:

1. Odvolat z funkce člena ONV a vyloučit ze strany Františka Jána.
2. Vyloučit ze strany Vítězslava Štopla a Josefa Děrdů, úředníky státní správy.
3. Dále vyloučiti ze strany Jana Kadlčíka, montéra ROL, který zhanobil dobré jméno člena strany tím, že se spoluzúčastnil s reakčními živly republiky a lidu nepřátelských akcí.

V šetření se dále pokračuje a výsledky šetření i závěry budou oznámeny.

Okresní a místní výbor KSČ v Prostějově tvrdě zúčtuje se všemi, kteří svým jednáním poškozují zájmy strany a naší lidově demokratické republiky. Budou všemi silami pečovat o to, aby iniciátoři provokační akce z řad buržoasních maloměstských a oportunistických živlů typu Solfronka, kolaboranta Lachnita, konfekcionáře Konšela, kteří zhanobili revoluční tradici města Prostějova z doby rozvoje dělnického hnutí, došli spravedlivého trestu.

Okresní a místní výbor KSČ v Prostějově vyzývá všechny členy strany, všechny dělníky, drobné a střední rolníky a pracující inteligenci, aby ještě více a úžeji se semkli kolem své rodné strany a vlády v neúprosném boji proti nositelům nepřátelské, lidu cizí, buržoasní ideologie.

V Prostějově dne 11. dubna 1953.

OKRESNÍ VÝBOR KSČ
V PROSTĚJOVĚ.

MÍSTNÍ VÝBOR KSČ
V PROSTĚJOVĚ.

Prohlášení okresního a místního výboru KSČ z rána 11. dubna 1953, ve kterém požadují tvrdé potrestání viníků odstranění sochy

Foto: SOKA Prostějov

zavření k ostatním do sklepa radnice, kde tak bylo shromážděno několik desítek lidí. Později je zadním vchodem vyvedli ven, nastrkali do zelených antonů a odvezli do Olomouce.²³

Prekvapivě přitom je, že aktivně se podle odhadů aparátčků zabarikádovaných na radnici projevilo pouze 500–600 lidí, několikrát více jich přitom přihlíželo v podstatě pasivně

a svou podporu protestujícím dávali najevo pouze slovně. Mezi těmi bylo i mnoho komunistů. Večer se prý okolo radnice soustředilo na 5000 občanů. Také složení aktivních demonstrantů je zajímavé. Patřilo k nim zhruba sto dětí do 14 let údajně většinou z *maloburžoasních rodin*, dalších sto tvořila mládež do 18 let, mladých lidí do 25 let bylo asi padesát, nejpočetnější a nejaktivnější (a také prý nejagresivnější) 200–250člennou skupinu překvapivě tvořily ženy ve věku 45–50 let opět údajně *maloburžoasního původu, manželky živnostníků, úředníků i dělnické aristokracie*. Nejaktivnější měly být sokolky, bývalé sociální demokratky a národní socialistky. Dospělých mužů mělo být jen asi 80, většinou *dříve lehkou se živících* (tj. bývalých soukromých podnikatelů a živnostníků) a členů rozpuštěných národních socialistů a sociálních demokratů.²⁴ Takto složení davu navečer charakterizovali aparátčci uzavřením v radnici. V noci bylo pozorování problematické, navíc elektrárna na čas vypnula světla (i to později někteří označovali jako sabotáž).

Proti demonstrantům bylo nakonec nasazeno 90 příslušníků StB, 120 příslušníků VB (44 v civilu), 80 důstojníků ze 4. leteckého školního pluku v civilních šatech, 70 prostějovských členů strany a příslušníků Lidových milicí a 40 milicionářů z Olomouce. V záloze zůstávalo 50 mužů z krajské správy VB Olomouc a 200 vojáků Pohraniční stráže z útvaru v Olomouci-Řepčíně. Zranění byli podle oficiálních údajů čtyři příslušníci StB, stejný počet příslušníků VB, jeden voják Československé armády a tři civilisté.²⁵

Zbytek noci z pátku na sobotu již proběhl klidně. Po půlnoci přijel do Prostějova vedoucí tajemník KV KSČ z Olomouce Václav Uhlíř a na poradě funkcionářů navrhl, aby byli všichni

23 TABERY, Karel (ed.): *Pomník T. G. Masaryka v Prostějově*, s. 28.

24 NA, f. 02/5, sv. 56, a. j. 151, bod 23, Zpráva o odstranění pomníku T. G. Masaryka v Prostějově, 14. 4. 1953.

25 ABS, f. 310, sign. 310-70-11, Zpráva o srovnání reakčních živlů v Prostějově dne 10. dubna 1953, 21. 4. 1953. Příslušníci bezpečnosti střežili místní nemocnici, protože se očekávalo, že zde zranění demonstranti budou hledat lékařské ošetření. ABS, f. H 1-4, inv. j. 178, Odstranění sochy T. G. Masaryka v Prostějově – demonstrace a srovnání občanů – zpráva, 11. 4. 1953.

stranici, kteří se zúčastnili stržení sochy, vyloučení ze strany a předání k trestnímu stíhání. Veřejné procesy přitom měly být organizovány do tří dnů, a to nejen s aktéry odstranění pomníku, ale i s organizátory demonstrace. V tomto plánu ho podporoval především vedoucí tajemník OV KSČ Ludvík Zlatníček, který byl hlavním odpůrcem předčasného svržení sochy.²⁶ Krátce po skončení událostí tedy padly poměrně radikální návrhy na potrestání aktérů odstranění pomníku.²⁷

Okresní a místní výbor komunistické strany přijaly ráno 11. dubna prohlášení připravené L. Zlatníčkem, v němž s odporem a opovržením odsuzují, že některé nezodpovědné osoby, mezi nimi i významní funkcionáři strany a státního aparátu dopustili se hrubého porušení státní a stranické disciplíny a proti vůli a bez vědomí okresního a místního výboru KSČ odstranili nedůstojným způsobem pomník T. G. Masaryka a levičáckým, straně a republice nepřátelským jednáním dali příležitost reakčním, naší lidově demokratické republice nepřátelským živlům k otevřenému vystoupení a zneužili řady mladých lidí a občanů, jimž úloha T. G. Masaryka nebyla dosud jasná.²⁸ Podle tohoto prohlášení měl být z ONV odvolán jeho předseda František Ján, který měl být současně vyloučen z KSČ, stejně jako náčelník OO-StB Vít Štopl, jeho zástupce Josef Děrda a montér místní elektrárny Jan Kadlčík, který měl tu smůlu, že byl viděn mezi protestujícími.²⁹ Dále se v něm pravilo, že je známa protilidová a protinárodní role T. G. Masaryka (což mělo jasně dokumentovat, že chybou nebylo samotné odstranění sochy, ale to, že bylo provedeno bez konzultace s místním vedením KSČ), a samozřejmě nechyběla zmínka, že

také iniciátory demonstrací musí být tvrdě zúčtováno. Jmenovitě bylo uvedeno několik lidí (zřejmě náhodně, protože většinou nebyli potrestáni). Prohlášení ale nebylo přijato jednomyslně, muselo se hlasovat dvakrát a mnohým nebylo po vůli.

Toto prohlášení bylo ihned po zahájení ranní směny v sobotu 11. dubna šířeno do závodních a uličních organizací KSČ, které uspořádaly mimořádné schůze, na nichž hovořili političtí aktivisté z okresního i místního výboru strany. Podobné prohlášení vydal okresní a místní národní výbor.

Od časných ranních hodin nastoupilo do hlídek 25 příslušníků StB a VB a výpadekové silnice z města byly střezeny v obavě z rozšíření nepokojů do okolí.³⁰ Po deváté hodině se ke zbytkům pomníku začaly trosit malé skupinky lidí, kteří opětovně kladli na podstavec květiny. ONV již byl rozhodnutý neponechat nic náhodě a začal připravovat milicionáře k zásahu. Ti spolu s uniformovanými a ozbrojenými příslušníky SNB odvážlivce rychle vytlačili. Po zbytek dne i v neděli byl klid, v neděli v poledne byly proto odvolány posily z Brněnska a Gottwaldovska. Ve městě byla nadále vykonávána jen zesílená hlídková činnost a zatýkáni další lidé, o kterých se zjistilo, že patřili mezi aktivní účastníky protestů. V následujících dnech odstraňovali dělníci škody, jen na radnici byly odhadnuty na 43 000 Kčs. Zlikvidovali také zbytek pomníku.

Již 14. dubna 1953 se událostmi v Prostějově zabýval politický sekretariát ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ), který o nich informoval vedoucí tajemník olomouckého KV KSČ V. Uhlíř. Ten navrhoval urychlit vyšetřování

organizátorů svržení sochy i účastníků demonstrací tak, aby do dvou týdnů mohlo proběhnout soudní líčení s hlavními viníky, provést čistku mezi studenty a žáky škol stejně jako mezi profesory, přičemž zdůraznil nutnost prověrky na gymnáziu J. Wolkerera (kde doporučoval vyloučit žáky *buržoasního původu*), prověřit a ve větším měřítku vysídlit *místní buržoasii* mimo kraj bez ohledu na to, zda se zúčastnili demonstrací (počet „buržoasních“ rodin na Prostějovsku odhadl zhruba na dvě stě, navrhoval vysídlit nejméně třetinu). Chtěl také zahájit politickou kampaň *k očištění strany od buržoasních, maloburžoasních a soc. dem. oportunistických živlů*. Současně navrhoval schválit prohlášení okresního a místního výboru KSČ o vyloučení aktérů svržení sochy ze strany, provedení disciplinárního řízení s vojáky a příslušníky StB, kteří se na něm podíleli (u StB navíc požadoval přeložit všechny členy okresního oddělení mimo kraj) a na chystanou okresní konferenci KSČ vyslat někoho z politického sekretariátu (konkrétně uvedl ministra národní bezpečnosti Karola Bacílka a ministra obrany Alexeje Čepičku).³¹

Zazněla také informace náčelníků krajských správ StB a VB, podle které bylo zatčeno 78 účastníků demonstrace. Z nich mělo být vybráno 13–15 pro veřejný proces, ve kterém měli být obžalováni z velezrady. Doporučovalo se vynést rozsudky při horní hranici trestní sazby.³² Problémem však bylo, že velká část z nich měla dělnický původ a z politických důvodů nebyla pro takový proces vhodná.

Členové politického sekretariátu se ostře postavili proti vyloučení aktérů svržení pomníku z KSČ, doporučova-

26 TRAPL, Miloš: *Osudy sochy*, s. 15.

27 NA, f. 02/5, sv. 56, a. j. 151, bod 23, Zpráva o odstranění pomníku T. G. Masaryka v Prostějově, 14. 4. 1953.

28 Tamtéž, Prohlášení, 11. 4. 1953.

29 Tamtéž.

30 ABS, f. H 1-4, inv. j. 178, Bezpečnostní opatření v Prostějově – hlášení, 12. 4. 1953.

31 NA, f. 02/5, sv. 56, a. j. 151, bod 23, Zpráva o odstranění pomníku T. G. Masaryka v Prostějově, 14. 4. 1953.

32 Tamtéž, Výtah ze zprávy náčelníka krajské správy veřejné bezpečnosti kpt. Švehláka a náčelníka krajské správy státní bezpečnosti kpt. Radoně, 14. 4. 1953.

* 090001

TAJNÝ ROZKAZ

MINISTRA NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI

Ročník 1953 V Praze dne 11. května 1953 Číslo 76

OBSAH: 81. Závady v operativní práci příslušníků NB v Prostějově.

81

Závady v operativní práci příslušníků NB v Prostějově

Dne 10. dubna 1953 došlo na náměstí v Prostějově, kraj Olomouc, ke srození, které vyústilo v protest proti odstranění pomníku bývalého presidenta T. G. Masaryka. Od 13 do 24 hodin shromáždili se kolem provokačních bojůvek z jednotlivých byvalých sokromkapitalistických živlů a příslušníků reakčních stran větší dav, z něhož byla provokována různá masarykovská i protistátní hesla, část davu, pozbušená reakčními živly, vyvolala v budově MNV člena, vyvolala trámen vrata a ustoupila několik osob z řad místního stranického aktiva a SNB.

Záměnkou k vyprovokování demonstrace poskylo nepřítelkům živlům i jiné odstranění pomníku T. G. Masaryka v noci z 6. na 10. dubna.

Odstranění pomníku bylo provedeno bez předchozí uvědomovací kampaně a bez účasti širokých mas pracujících, kteří odstranění pomníku žádají a schvalují. Místní úřady neuvědomily krajské úřady a KV-KSČ o přípravě k odstranění pomníku. Náčelníci OO-Sib a OO-VB, kteří s chystáním odstranění sochy byli informováni a sami se aktivně zúčastnili při odstraňování pomníku, neoznámili nutná operativní opatření pro případ možných politických incidentů a neinformovali o celé věci krajské správy Sib a VB, jakož i MNB.

Příslušníci národní bezpečnosti, kteří se v Prostějově iniciativně podíleli na odstranění sochy, prováděli ve skutečnosti akci, která členům SNB nepřislouží. Člodem pracovníků národní bezpečnosti je třeba důstojně zakázat, ne však nahrazovat národní výbory a orgány strany při řešení otázek, spadajících do jejich kompetence.

Během likvidace srození obyvatelstva se příslušníci OO-Sib a OO-VB i pracovníci VKR dopustili dalších vážných politických i operativních chyb:

1) Pracovníci OO-Sib a OO-VB měli předvídat, že odstranění pomníku může vyvolat ve městě politické incidenty, neboť věděli, že v prostějovském okrese byl silný vliv praviceových sociálních demokratů a národních socialistů, kteří mohou sobě na přetřpy ve vědomí lidí.

Se strany bezpečnosti nebyla však učiněna žádná preventivní opatření. Agendura a informátoři nebyli instruováni, aby zjišťovali úmysly možných provokačských elementů. Když došlo ke srození obyvatelstva, nebyli na náměstí vysláni hlídky ani v civilním obleku, ani ve stejnokroji.

2) Od počátku shromažďování davu na náměstí až do prvních incidentů neoznámili vlastní pracovníci národní bezpečnosti žádná operativní opatření. Náčelníci OO-Sib a OO-VB byli v tu dobu ve služebních místnostech a neovládali posernost zprávami pořízených orgánů, kteří je informovali o neklidu ve městě.

3) Když srození dosáhlo značných rozměrů a nakonec vyústilo v protistátní demonstraci, náčelníci OO-Sib a OO-VB neinformovali vás a objektivně své hesposrostení nadřízené orgány, ani vedení MNB.

4) S likvidací srození bylo započato teprve, když se na náměstí nacházelo na 3.000 osob a když byla bojůvkami napadena budova MNV.

5) Po té se orgánové OO-Sib a OO-VB omezili na zadržování nahodilých osob, povětšinou žen a školní mládeže, neoznámili však opatření, která by vořla ku zjištění iniciátorů srození a podnětovatelů k provádění následných nepřátelkých činů.

Nepromyšlená opatření OO-Sib a OO-VB vedla k zatčení 45 osob, převážně dělnického původu, které, jak řešení ukázalo, nebyly aktivními iniciátory a organizátory srození.

Vedení MNB dalo na místě prozkoumat bezpečnostní situaci. Při tom bylo zjištěno, že agenturně-operativní práce OO-Sib v Prostějově je na velmi nízké úrovni. OO-Sib má celkem 3 agenty a 7 informátorů, kteří skoro vůbec nepracují. OO-Sib neznalo podrobně politický stav okresu a tímžry ne přáči lidové demokratického zřízení, protože se spokojovalo jen s poznatky, získanými od t. zv. důvěrníků z řad stranického aktiva. Na OO-Sib jsou založeny 2 osobní a 5 skupinových svazků, na kterých se téměř nepracuje. Mezi učitelé a profesory místních škol a učitelé v řadích mládeže se vůbec neprovozuje preventivní práce.

161

TRMNB č. 76/1953

Nežádoucí politické incidenty v Prostějově mohly vzniknout mimo jiné proto, že pracovníci OO-Sib neprovozuji vlastní operativní a agendurní práci a že došlo k otupení politické bdělosti příslušníků OO-Sib a VB.

Vzhledem k tomu, že náčelník OO-Sib v Prostějově ppor. Vítězslav ŠTOPI, jeho zástupce strážm. Josef GERDA, strážm. Josef ŠPIŠKA, strážm. Jan FOLKETA, strážm. Bohušlav KRAJČOVÍL a strážm. Jan TRUNDA nevedli své své školy, odvolávám je z funkce a ukládám náčelníku HS-Sib, aby je přeložil z OO-Sib v Prostějově mimo kraj Olomouc nebo do vzdálenějších okresů Olomouckého kraje a ve vlastní pravomoci je kázeňsky potrestal.

Náčelníku HS-VB ukládám, aby kázeňsky potrestal ty příslušníky OO-VB, kteří si nepravě podřadili a umožnili svou nerozhodností jednáním trvání incidentů v Prostějově.

Narážuji, aby s tímto rozkazem byli důkladně obeznámeni všichni operativní pracovníci národní bezpečnosti a aby si vzali ponaučení z chyb, kterých se dopustili pracovníci národní bezpečnosti v Olomouckém kraji.

Ukládám všem náčelníkům národní bezpečnosti, aby při čerpání posouzení z tohoto rozkazu se napříště řídili tímto směřením:

- 1) Bez proflátní a přesné podle skutečnosti je třeba hlásit krajským správám a vedení MNB všechny případy, podněcování obyvatelstva ke srození a vznikající srození, směřující proti politice strany a vlády.
- 2) Příslušná oddělení a správy jak státní, tak i veřejné bezpečnosti jsou povinny pečlivě zkoumat a sledovat místní okolnosti a nastat podmínky, ihned a rozhodně provádět nutná operativní opatření.
- 3) Krajské oddělení Sib a VB, nebo jejich zástupci, jsou povinni osobně se dostavit na místa nepokoj a osobně řídit jejich likvidaci.
- 4) Při likvidaci shlukůvat nepřístoupovat k zadržování nahodilých diváků nebo osob na činu přímo neúčastnících, ale soustředí se na zjištění a zadržení iniciátorů.

Ministr národní bezpečnosti
arm. gen. KAROL BACÍLEK v. r.

Obrází:

Sekretariát ministra NB
Sekretariáty náměstků ministrů NB
Náčelníci hlavních správ MNB
Náčelníci krajských správ Sib a VB
Náčelník správy NB Jáchymov
Náčelníci okresních oddělení Sib a VB

Tiskárna ministerstva národní bezpečnosti v Praze — Redakční a administrativní středisko vyznačuje sekretariát ministerstva národní bezpečnosti, pošt. úř. Praha 19, schránka 19108.

Ministr národní bezpečnosti Karol Bacílek shrnul v tajném rozkazu své výhrady k práci příslušníků bezpečnostních složek

Foto: ABS

li pouze zavést s nimi disciplinární řízení a naopak požadovali ostrý postup proti tzv. reakci. Do Prostějova byla vyslána komise ÚV KSČ, která měla události přehledit. Krajský výbor KSČ v Olomouci poté poslušně zrušil vyloučení aktérů odstranění sochy ze strany a prohlásil k tomu, že i přesto, že soudruzi porušili státní a stranickou disciplínu, je nutno plnou silou především zasáhnout reakci, která zneužila neváženého činu soudruhů k protistátní akci.³³

Ve dnech 18. a 19. dubna proběhly v Kojetíně a Prostějově pod bedlivým dohledem STB okresní konference komunistické strany. V Prostějově byla tvrdě kritizována rezoluce okres-

ního a místního výboru KSČ z 11. dubna a zvláště vyloučení aktérů odstranění sochy (v té době nebylo ještě zrušeno). Okresní tajemník ve svém referátu prohlásil, že vyloučení bylo unáhlené, na což prý delegáti reagovali silným potleskem, projevíli souhlas s odstraněním sochy a s nadšením přijali zprávu o tom, že ÚV KSČ zrušil usnesení ONV.

Ve dnech 21. až 24. dubna prováděla v Prostějově šetření komise politického sekretariátu ÚV KSČ složená z pracovníků I. oddělení ÚV KSČ (oddělení stranických orgánů) Miroslava Pastyřka a Adolfa Škarky, které doplnil Jaroslav Trojan z II. oddělení (oddělení odborových a mládežnických orgánů).

Ta 4. května předala sekretariátu výslednou třináctistránkovou zprávu. V ní důkladně rozebírala situaci ve městě, kde měli komunisté po válce slabé pozice,³⁴ což se zlepšilo až po únoru 1948.³⁵ Komise ve zprávě reflektovala vliv katolické církve, politické a sociální složení obyvatelstva, situaci v závodech, na školách, v kultuře, v osvětové a stranické práci, ale všimla si i toho, co se půjčuje v knihovně a jak se odehrává stranický tisk. Za příčinu všech problémů označila bezradnost v rozhodování, nedostatek aktivity a kapitulantství členů ONV a MNV a hrubé nedostatky v ideologické, politické a organizační práci strany na Prostějovsku. Naopak těm,

33 *SokA Prostějov*, f. KSČ – okresní výbor Prostějov, inv. č. 168, Dopis KV KSČ Olomouc na OV KSČ Prostějov, 22. 6. 1953.

34 Parlamentní volby v květnu 1946 v Prostějově vyhrála sociální demokracie, za ní skončili národní socialisté, komunistická strana obsadila až třetí místo před lidovci.

35 V Prostějově v dubnu 1953 pracovalo 127 závodních a 9 uličních organizací KSČ, které evidovaly 6680 členů a kandidátů, 3750 jmen figurovalo na seznamech Československého svazu mládeže (ČSM).

kdo odstranili sochu, vyslovila pochvalu za jejich politickou uvědomělost.³⁶

Ve stejném duchu se neslo i závěrečné usnesení politického sekretariátu, který v duchu komunistické doktríny tvrdě prosazoval užít vůči účastníkům protestů tzv. třídní přístup. Uložil v něm potrestat aktivní účastníky demonstrace z řad straníků vyloučením ze strany a provést prověrky školáků a mládeže, které měly zajistit ústřední výbor Československého svazu mládeže a ministerstvo školství ve spolupráci s místními stranickými a veřejnými orgány a rodiči, a to u těch, kteří neměli být potrestáni s ohledem na třídní původ. Kdo z nich by projevil lítost, měl být ponechán na škole, zatímco žáci *buržoasního a kulackého původu* měli být vyloučeni rovnou. Podobně se mělo postupovat vůči *svedeným dělníkům* a členům armády a bezpečnosti. Usnesení rovněž vyjadřovalo souhlas s povoláním F. Jána zpět do čela ONV. Vybraná oddělení ÚV KSČ měla vysláním tzv. politické brigády pomoci krajskému výboru KSČ v Olomouci i okresnímu a místnímu výboru KSČ v Prostějově s náležitým ideologickým objasňováním situace. Podobné brigády měli vyslat předseda ČSM Ladislav Lis a předseda Ústřední rady odborů Gustav Kliment.

Sekretariát rovněž přijal rezoluci, ve které náležitě ideologicky vysvětlil události, k nimž došlo v Prostějově, shrnul kritiku okresního a místního výboru KSČ a zejména tvrdě odmítl *politicky nesprávné provolání*, vydané 11. dubna ráno okresním a místním výborem komunistické strany. Tuto rezoluci měly projednat

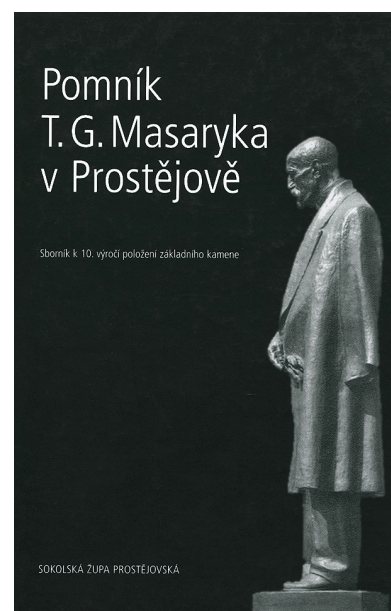
všechny okresní výbory strany v kraji Olomouc (kritiku si za své názory z rána 11. dubna vysloužil i vedoucí tajemník KV KSČ V. Uhlíř) a všechny stranické organizace v okrese Prostějov.³⁷

Tuto rezoluci 27. června jednomyslně schválil také okresní výbor KSČ v Prostějově. V té době zde již nepůsobil Ludvík Zlatníček, který byl mezitím přeložen do Olomouce, označen za hlavního viníka vzniku protestů a potrestán stranickou důtkou za *nerozhodný postup a malou revolučnost*.³⁸ Sebekritiku za vystoupení z noci na 11. dubna musel provést i V. Uhlíř.

Státní bezpečnost nadále věnovala dění v Prostějově zvýšenou pozornost, přičemž úzce spolupracovala s vojenským zpravodajstvím a Lidovými milicemi. Lidé podle zpráv získaných zejména prostřednictvím sítě tajných spolupracovníků StB především žádali propuštění zadržených, vedle toho se v hlášeních bezpečnosti objevovala varování před opakovaným srocováním, možnou stávkou a bojkotem oslav Prvního máje, někteří prý navrhovali na oplátku svrhnout pomník Jiřího Wolкера.³⁹ Kontrolní opatření zahrnovala i zvýšenou cenzura korespondence, která se zaměřovala hlavně na způsob, jakým pisatelé referovali o proběhlých událostech.⁴⁰ Na Prostějovsku a Olomoucku se prý také podařilo zachytit různé výhrůžné dopisy adresované funkcionářům KSČ a letáky vychvalující T. G. Masaryka.⁴¹ Události v Prostějově začala Státní bezpečnost v interní korespondenci záhy označovat jako akci DEMONSTRACE nebo akci „Prostějov“.⁴²

Jedním ze zatčených za účast na demonstraci v Prostějově byl dělník z Uhelných skladů Rudolf Novák. Okresní prokurátor ho obvinil, že se aktivně účastnil protistátního srocení pod záminkou odstranění sochy T. G. Masaryka, přičemž v úmyslu projevit nepřátelství nebo opovržení k republice poškodil obraz K. Gottwalda. Tím spáchal trestné činy útoku proti skupině obyvatel a hanobení republiky. Rozsudkem lidového soudu v Prostějově z 25. června 1953 byl odsouzen k nepodmíněnému odnětí svobody v délce 15 měsíců, z čehož mu byl na základě amnestie prezidenta jeden rok prominut. V roce 1968 žádal o zrušení rozsudku. Okresní soud v Prostějově rozhodl, že trestná činnost zanikla uplynutím pěti let a že se výrok o rozsudku nemění. Plné rehabilitace se dočkal až v roce 1991.

■ TABERY, Karel (ed.): Pomník T. G. Masaryka v Prostějově, s. 29–30.

36 NA, f. 02/5 sv. 58, a. j. 156, bod 5, Zpráva o událostech dne 10. dubna 1953 v Prostějově a návrh na opatření, 4. 5. 1953.

37 Tamtéž, Resoluce o událostech 10. dubna 1953 v Prostějově, 4. 5. 1953.

38 Rozhovor se soudruhem Zlatníčkem. *Stráž lidu*, 3. 4. 1968. Ten pasivitu při protestech omlouval malou spolehlivostí členů KSČ, skutečně aktivních jich prý bylo maximálně 20 %. NA, f. 02/5, sv. 58, a. j. 156, bod 5, Zpráva o průzkumu situace v městě Prostějov, 4. 5. 1953.

39 ABS, f. 310, sign. 310-70-11, Akce DEMOSTRACE – situační zpráva ze dne 19. a 20. 4. 1953, 21. 4. 1953.

40 OO-StB Prostějov v té době evidovalo 5 agentů a 7 informátorů a rozpracovávalo 2 osobní a 5 skupinových svazků. ABS, f. Organizační a vnitřní správa FMV, III. díl (dále jen A 6/3), inv. j. 360, Tajný rozkaz ministra národní bezpečnosti (dále jen TR MNB) č. 76 ze dne 11. 5. 1953 – Závady v operativní práci příslušníků NB v Prostějově.

41 ABS, f. H 1-4, inv. j. 178, Situace v Prostějově, poznatky – hlášení, 17. 4. 1953.

42 Např. ABS, f. 310, sign. 310-70-11, Akce DEMOSTRACE – situační zpráva ze dne 19. a 20. 4. 1953, 21. 4. 1953; tamtéž, Akce „Prostějov“ – srocení, 15. 4. 1953.

MOTTO:

... v roce 1933 byla v Prostějově odstraněna socha T. G. Masaryka, pobízená z peněz, vybráních dobrovolným příspěvkem většiny občanů. Její odstranění bylo provedeno na příkaz lidí, kteří jsou do dnešní doby anonymní ...

... jako jeden z postizovaných věřím, že dáte volný průchod těmto řádkům v našem týdeníku, čímž nejen mě, ale většinu našich politických občanů utvrdíte v tom, že redakce není v rukou těch, kteří si nezasloužili důvěru ...

... ve středním čísle SL byli zveřejněni kandidáti do ONV v Prostějově, mezi nimiž jsou také jména těch, kteří se svým vystupováním a hlavně diktátorským zkompromiovali. Jde zejména o soudruhy Pobudu, Kyra, Noráka, Tasa, Dudka, Vodka, Brana a jiné, kteří se projevíli nejen jako sekerníci, ale hlavně tím, že se nemalou měrou podíleli na nedávajícím odstranění pomníku T. G. Masaryka ...

(Výňatky z dopisů redakci.)

Ještě než jsme stihli reagovat redakce nemá momentálně jiné obsazení v důsledku vzájemného omezení jednoho pracovníka, když nás požádal Vilém Pobuda, na kterého se soustřeďuje v předobětní etapě nejdříve pozornost, o rozhovor a zveřejnění jeho stanoviska. Rádi ponecháme této li-

ské a doujeme že i upřímně míněné zpočátku tolik místa.

Co vedlo soudruha Pobudu k tomuto kroku? — Podle jeho slov především jediné přání, aby již měl pokoj od anonymních dopisů, obsahujících lidskou důstojnost urážející výrazy — od politických kreátorů počínaje, až po označení hakovým křídlem konče.

Jaro v třiapadesátém roce vybročené politickými procesy, v nichž byla národu „prokázána“ činnost nepříteli uvnitř strany a státní zrada zcela nesoudnou a nekritickou důvěrou všemu co se shora předkládá (v těchto chvilích mluvívali a jednalo v většiny lidí pouze srdce, ačkoli je dostatečně známo, že netežít ani bez mozku), to je doba, kterou musíme nejprve pochopit, abychom mohli soudit, lépe řečeno odsuzovat. Zároveň jo to přede-

znaného směru ve vládnoucí ideologii, směru, jak se později ukázalo pro celou stranu i osudy státu, velice škodlivého.

■ Teď však již nechme slovo Vilému Pobudovi.

„Na počátku třiapadesátého roku“ vzpomíná soudruh Pobuda, „se konalo ve městě i po celém okrese hodné schůzi, na kterých vznikaly požadavky odstranění sochy. Na me se obrátili delegace a skupiny občanů, žádající odstranění sochy, dokonce někteří na radnici prohlásovali, jest-li ji neodstraníme my, že si to vyřídí sami. Na to jsem jim odpovídal — soudruzi, jakmile sochu T. G. M. odstraní, budete mít co dělat se soudy! Největší kampaň tehdy vedl příslušník politického oddělení Leteckého učiliště. Za této situace nezbyvalo nic jiného než ...“

ZPOVĚĎ

Záběry z besedy redakce s Vilémem Pobudou o událostech kolem odstranění sochy T. G. Masaryka

— A to není, přátelé, přímějším žezlé. Tak si sádko demokracie kritizuje proces v našem státě nemůže předstávat. Je pravdou, že soudruh Pobuda patří mezi „starou“ generaci harcovníků. — Nemáme-li k některým z nich účtu, tak to musíme faktem proti faktu dokázat. Každý jiný postup, polouchlosti, pomlouvání a anonymní sklonování demokracie ve všech pádech, to nemá a ani nemůže mít s dnešní obrodou nic společného. Nijde o vyzískání vuvrůk, ale životní potřebu posilvit do cela státní úkresu, občane, organizace lidí, kteří budou zaručovat, že požadavek doby ne jen pochopili, ale zároveň jej dovedou dál. Že na začátek, abychom si rozuměli.

čer zvrátil, v němž však ještě zcela platí — je na vrcholu všeobecného uznání — lež, že ječinná správně budí to, co vytváří nová společnost. Všechno předcházející až na prokazatelně u-mělecké díla, jejichž autorům by příslušná div ne dělnický pá- vod — zejména v oblasti buržoasní politiky bylo nescititelné s u-čením marxismu (rozumějí stalinismu). A tak v rámci likvidace buržoasní ideologie přišel na řadu také T. G. Masaryk — zřejmě moudrý hlava rozhodla, že na místo boje proti jeho ideologii bude rychleji vymazán z paměti národa, když se zbouřil sochy. Proč tak silně o tom píšete? Aby bylo pochopeno, že tato tendence nebyla výpovědí někomu v Prostějově, ale soudčím všeobecně u-

Nate stanovisko bylo — i v zájmu řešení dopravní situace, neob- socha s kasnou a lípkou zabavovala do silnice — přemísti důstojně sochu do některého z prostějovských sadů. — O ústěr jsme žádali příslušné minister- stro (dodnes neodpovědělo) a KV KSC v Olomouci. Tehdejší pracovníce KV Věra Vlaskerová mě informovala, že výjdu materiály o T. G. Masarykovi, se kterými budou občané seznámeni a sř potom sami rozhodnou. Takto jsem informoval i ty skupiny, které se na meo předtím netřápěly obracely. A skutečně shromáždění se knozila. Na některých bylo odhlasováno sochu ihned odstranit —

Pokračování na str. 2.

V roce 1968 vyšla reportáž o besedě s Vilémem Pobudou, který v dubnu 1953 zastával post předsedy MNV Prostějov. Vylíčil události poměrně přesně, nezminil se ovšem o tom, že se v dubnu 1953 nechal slyšet, že je rád, že socha zmizela co nejdříve, a kdyby ho bývali vyzvali, aby se podílel na jejím svržení, šel by také.

Foto: Stráž lidu, 27. 3. 1968

Přesto si příslušníci bezpečnostních složek (včetně Veřejné bezpečnosti) vysloužili tvrdou kritiku od nadřízených. Podle ní byl Prostějov bašta pravicových sociálních demokratů, samotné svržení pomníku ovšem nebylo chybou, za tu bylo označeno to, že bezpečnostní orgány se zajímaly a prováděly věc, která měla být předem vyřešena a politicky zajištěna stranic- kými a lidosprávními orgány, přičemž svůj úmysl neohlásily nadřízeným orgánům, a zpočátku ho dokonce i zapíraly.⁴³ Podle tajného rozkazu ministra národní bezpečnosti se

dopustily řady politických i operativních chyb.⁴⁴ Na základě těchto zkušeností bylo všem velitelům nařízeno neprodleně hlásit jakékoliv zárodky demonstrací proti straně a vládě a současně provádět nutná opatření, aby se zamezilo případnému srocování občanů. Při likvidaci nepokojů se bezpečnostní složky měly soustředit na zjištění a zadržení iniciátorů a nebrat do vazby náhodně vybrané osoby.⁴⁵

Doporučovalo se udělit příslušníkům bezpečnosti (především z řad StB) kázeňské tresty a přemístit část

osazenstva z oddělení StB i VB.⁴⁶ Naproti tomu vojáci údajně nebyli potrestáni vůbec.⁴⁷

Potrestání ovšem měli být v první řadě zatčení účastníci demonstrace. K 21. dubnu bylo zadrženo celkem 90 osob (69 mužů a 21 žen). Z nich však bylo již 61 propuštěno, na část z nich, *vesměs dělnického původu, jejichž činnost při demonstraci spočívala vesměs v jejich tiché účasti, anebo byly zadrženy lidovou milicí při procházení náměstí, nemělo být trestní oznámení podáno vůbec, u dalších se počítalo s trestním stíháním na svobodě a u jiných od něj mělo být upuštěno pro méně závažnou trestnou činnost a měl s nimi být pouze proveden prokurátorský pohovor. Státní bezpečnost se stále (a marně) pokoušela najít předpokládané hlavní organizátory protestů, ze zatčených osob byly vybírány ty, které svým třídním původem by mohly být považovány za osoby, které organizovaly demonstraci.*⁴⁸ Ve skutečnosti šlo o spontánní a nikým neorganizovaný výbuch nespokojenosti s odstraněním sochy prvního československého prezidenta, který přerostl v kritiku aktuálních poměrů a komunistického režimu.

Výpovědi zatčených byly získávány pod fyzickým i psychickým nátlakem.⁴⁹ S účastníky demonstrací nakonec proběhlo u Okresního soudu v Prostějově několik procesů, v nichž bylo odsouzeno celkem 43 osob.⁵⁰ Za útok proti skupině občanů a hanobení republiky padly tresty odnětí svobody od několika měsíců po několik let vězení, někteří byli překvapivě zproš-

43 Tamtéž, Zpráva o sročení reakčních živlů v Prostějově dne 10. dubna 1953, 21. 4. 1953.

44 ABS, f. A 6/3, inv. j. 360, TR MNB č. 76 ze dne 11. 5. 1953 – Závady v operativní práci příslušníků NB v Prostějově.

45 Tamtéž.

46 F. Štopl nastoupil od 1. 6. 1953 jako řadový příslušník na OO-StB Jeseník, J. Dědra k témuž datu na OO-StB Hranice a ve stejný den byl náčelník OO-VB Prostějov poručík Jan Pytlíček převelen na krajskou správu VB do Olomouce. Také další příslušníci okresního oddělení Státní bezpečnosti Prostějov byli přeloženi.

47 Důstojníci prý byli naopak povýšeni, osnovatel celé akce P. Bernát dokonce o dva stupně. Viz Zpověď. Záběry z besedy redakce s Vilémem Pobudou o událostech kolem odstranění sochy T. G. Masaryka. *Stráž lidu*, 27. 3. 1968

48 ABS, f. 310, sign. 310-70-11, Akce Prostějov – zpráva o průběhu vyšetřování, 21. 4. 1953.

49 TABERY, Karel (ed.): *Pomník T. G. Masaryka v Prostějově*, s. 29.

50 Zpráva komise OV NF o příčinách a průběhu demonstrace v souvislosti s odstraněním sochy pomníku TGM. *Stráž lidu*, 10. 7. 1968.

Replika původní sochy byla odhalena v roce 1998

Foto: autor

tění obžaloby.⁵¹ Ve skutečnosti měli štěstí, že k událostem došlo až po Gottwaldově a Stalinově smrti, jinak

by rozsudky byly mnohem tvrdší, což ovšem oni sami zajisté tak nevnímali. V roce 1968 se někteří z nich sna-

žili dosáhnout rehabilitace, podařilo se jim to však až po roce 1989.

Mnohem větší počet lidí byl postižen mimosoudně, což se týkalo především studentů a profesorů prostějovských škol.⁵² Úředníci vyslaní ministerstvem školství mezi nimi provedli čistku a zahájili vylučování, které se neomezilo jen na „provinění“ v rámci události spojených s odstraněním Masarykovy sochy – např. ředitel Čapek z národní školy si vyslechl obvinění, že byl v den úmrtí K. Gottwalda opilý.⁵³ Řada studentů byla vyloučena ze školy a později měla velké problémy dostudovat.

Zájem o osudy sochy a o události z dubna 1953 vyvolalo uvolnění politické situace během tzv. Pražského jara.⁵⁴ V březnu 1968 se především na stránkách týdeníku *Stráž lidu* rozhořela vášnivá debata kolem Masarykovy pomníku a osudy sochy a její případná opětovná instalace se podle množství článků staly *hlavním společenským tématem v Prostějově r. 1968*.⁵⁵ Ke zjištění pachatelů odstranění pomníku a rehabilitaci nespravedlivě odsouzených vznikla komise M53 (Masaryk 1953), při MNV byla zřízena komise pro obnovení monumentu a uvažovalo se i o přejmenování náměstí 9. května zpět na náměstí TGM.⁵⁶

Příjezd sovětským tanků a následná normalizace učinily všem diskusím o pomníku prvního československého prezidenta konec. Místo něj v letech 1977–1989 vévodila prostoru před radnicí socha V. I. Lenina.

V polovině 90. let 20. století se v Prostějově objevily reálné snahy o návrat sochy prezidenta Osvoboditele na náměstí a 27. října 1998 byla replika Španielovy sochy slavnostně odhalena.⁵⁷

51 TRAPL, Miloš: *Osudy sochy*, s. 20.

52 TABERY, Karel (ed.): *Pomník T. G. Masaryka v Prostějově*, s. 25–27; TRAPL, Miloš: *Osudy sochy*, s. 20–21.

53 ABS, f. 310, sign. 310-70-11, Akce DEMOSTRACE – situační zpráva za den 21. 4. 1953, 22. 4. 1953.

54 Více viz HÁJEK, Martin: *Reformní hnutí v Prostějově do srpna 1968* (bakalářská diplomová práce). Masarykova univerzita v Brně, Brno 2009. Viz http://is.muni.cz/th/179927/ff_b/Reformni_hnuti_v_Prostějově_do_srpna_1968.pdf (citováno k 22. 7. 2013).

55 Tamtéž, s. 12–13.

56 Nakonec bylo náměstí znovu pojmenováno po prvním prezidentu ČSR až 28. 12. 1989.

57 Více např. TABERY, Karel (ed.): *Pomník T. G. Masaryka v Prostějově*, s. 32–37; TRAPL, Miloš: *Osudy sochy*, s. 35–38 nebo <http://www.youtube.com/watch?v=EE7w-FQNono> (citováno k 22. 7. 2013).